

جزوه ریاضی ۱ پایه دهم * مجتمع استعداد های ناب صالحین آبادان * آقای ملاسعیدی

دنباله ای که در آن هر جمله (به جز جمله اول) با اضافه شدن عددی ثابت به جمله ی قبل از خودش به دست می آید ، یک دنباله ی حسابی نامیده می شود . به آن عدد ثابت ، قدر نسبت گفته و با نماد d نمایش می دهند .

به عنوان نمونه دنباله ی $1, 5, 9, \dots$ یک دنباله ی حسابی با قدر نسبت $d = 4$ می باشد .

نکته: دنباله ی حسابی ، همان دنباله با الگوی خطی می باشد .

نکته: هر جمله منهای جمله ی قبلی ، برابر قدر نسبت دنباله است به عبارت بهتر $d = t_n - t_{n-1}$ می باشد .

مثال : از بین دنباله های زیر ، دنباله ی حسابی را به همراه قدر نسبت آن مشخص کنید .

الف) دنباله ی حسابی با قدر نسبت $d = (-4) - (-7) = 3$ است $\rightarrow -7, -4, -1, \dots$

ب) دنباله حسابی نیست . $\rightarrow 1, 3, 9, \dots$

پ) دنباله حسابی $d = 4 - 9 = -5$ است $\rightarrow 9, 4, -1, \dots$

ت) دنباله ی حسابی با قدر نسبت $d = 4 - 4 = 0$ است $\rightarrow 4, 4, 4, \dots$

تعیین جمله ی عمومی: اگر a جمله ی اول و d قدر نسبت دنباله فرض شوند ، جمله ی عمومی دنباله حسابی $t_n = a + (n - 1)d$ می باشد .

مثال : جملات دهم و صدم و همچنین جمله ی عمومی دنباله 4 و 1 و -2 را تعیین کنید .

پاسخ : دنباله حسابی بوده و جمله ی اول آن $a = -2$ و قدرنسبت آن $d = 3$ می باشد بنابراین :

$$t_{10} = a + 9d = -2 + 9 \times 3 = -2 + 27 = 25$$

$$t_{30} = a + 29d = -2 + 29 \times 3 = -2 + 87 = 85$$

$$t_n = a + (n - 1)d = -2 + (n - 1) \times 3 = -2 + 3n - 3 \Rightarrow t_n = 3n - 5$$

نکته: ضریب n در جمله ی عمومی دنباله حسابی ، همان قدر نسبت می باشد . به طور مثال اگر جمله ی عمومی دنباله ی حسابی به صورت $t_n = 4n - 1$ باشد ، قدر نسبت این دنباله $d = 4$ است .

مثال : در یک دنباله ی حسابی با جمله ی عمومی $t_n = \frac{1-3n}{4}$ نسبت جمله ی پنجم به قدر نسبت را بیابید .

$$t_n = \frac{1-3n}{4} \Rightarrow d = -\frac{3}{4} , t_5 = \frac{1-15}{4} = -4 \Rightarrow \frac{t_5}{d} = \frac{-4}{-\frac{3}{4}} = \frac{16}{3} \quad \text{پاسخ:}$$

نکته: اگر t_m و t_n دو جمله ی متمایز دنباله ی حسابی باشند ، قدر نسبت طبق رابطه ی $d = \frac{t_n - t_m}{n - m}$ به دست می آید .

مثال : در یک دنباله ی حسابی جمله ی هفتم 1 و جمله ی یازدهم 13 می باشد . جمله ی بیستم آن را تعیین کنید .

پاسخ :

$$\left. \begin{array}{l} t_7 = 1 , t_{11} = 13 \Rightarrow d = \frac{t_{11} - t_7}{11 - 7} = \frac{13 - 1}{4} = 3 \\ t_7 = a + 6d = 1 \xrightarrow{d=3} a + 18 = 1 \Rightarrow a = -17 \end{array} \right\} \Rightarrow t_{20} = a + 19d = -17 + 57 = 40$$

جزوه ریاضی ۱ پایه دهم * مجتمع استعداد های ناب صالحین آبادان * آقای ملاسعیدی

مثال: بین دو عدد ۲- و ۲۳، چهار عدد چنان بنویسید، که رشته ی اعداد تشکیل شده، دنباله ی حسابی باشد.
پاسخ: دنباله به صورت ۲۳، *، *، *، *، -۲ خواهد بود. بنابراین جمله ی اول ۲- و جمله ی ششم ۲۳ می باشد.

$$t_1 = -2, \quad t_6 = 23 \Rightarrow d = \frac{t_6 - t_1}{6 - 1} = \frac{23 - (-2)}{5} = 5$$

در نتیجه دنباله به صورت ۲۳ و ۱۸ و ۱۳ و ۸ و ۳ و -۲ می باشد و واسطه ها عبارتند از: ۱۸ و ۱۳ و ۸ و ۳.

مثال: جمله ی عمومی دنباله ی حسابی را بیابید که در آن $t_3 + t_8 = 36$ و $t_5 + t_9 = 15$ می باشد.

پاسخ:

$$\begin{cases} t_3 + t_8 = 36 \Rightarrow a + 2d + a + 7d = 36 \Rightarrow 2a + 9d = 36 \\ t_5 + t_9 = 15 \Rightarrow a + 4d + a + 8d = 15 \Rightarrow 2a + 12d = 15 \end{cases} \xrightarrow{\times(-)} \begin{cases} -2a - 9d = -36 \\ 2a + 12d = 15 \end{cases}$$

$$\Rightarrow 3d = -21 \Rightarrow d = -7 \Rightarrow a = \frac{99}{2}$$

بنابراین جمله ی عمومی برابر است با:

$$t_n = a + (n-1)d = \frac{99}{2} + (n-1)(-7) \Rightarrow t_n = \frac{113}{2} - 7n$$

نکته: هرگاه a, b, c سه جمله ی متوالی یک دنباله ی حسابی باشند، b را میانگین حسابی (واسطه ی حسابی) نامیده و خواهیم داشت:

$$a + c = 2b$$

(اولی بعلاوه آخری، مساوی دوبرابر وسطی است.)

مثال: واسطه ی حسابی بین دو عدد ۱۳ و ۲۳ را بنویسید.

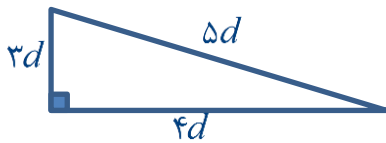
پاسخ: اگر b واسطه ی حسابی فرض شود داریم:

$$2b = 13 + 23 = 36 \Rightarrow b = 18$$

مثال: m را چنان بیابید که $3m - 1$ و $5m + 3$ و $6m + 11$ سه جمله ی متوالی یک دنباله ی حسابی باشند.

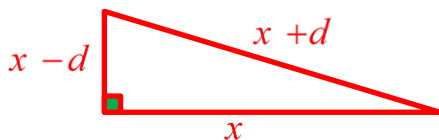
پاسخ: باید اولی بعلاوه آخری، مساوی دوبرابر وسطی باشد، پس:

$$(6m + 11) + (3m - 1) = 2(5m + 3) \Rightarrow 9m + 10 = 10m + 6 \Rightarrow m = 4$$

نکته: اگر طول اضلاع مثلث قائم الزاویه ای تشکیل دنباله ی حسابی دهند،

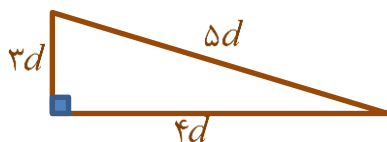
آن مثلث به صورت روبرو است.

اثبات: فرض کنید اضلاع مثلث به صورت شکل مقابل تشکیل دنباله حسابی دهند.

بنابراین باید قضیه ی فیثاغورث برای آن برقرار باشد:

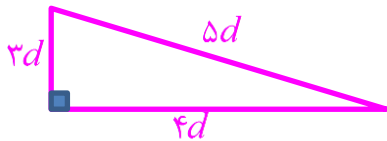
$$(x-d)^2 + x^2 = (x+d)^2 \Rightarrow x^2 - 2xd + \cancel{d^2} + \cancel{x^2} = \cancel{x^2} + 2xd + \cancel{d^2} \Rightarrow x^2 = 4xd \xrightarrow{\div x} x = 4d$$

حال کافیست در شکل به جای x قرار دهیم $4d$ ، در نتیجه:

مثال : محیط مثلث قائم الزاویه ای که اندازه ی اضلاع آن تشکیل دنباله ی حسابی می دهند برابر ۳۶ است . مساحت آن چقدر است ؟

پاسخ : طبق نکته فوق مثلث به صورت روبرو خواهد بود . بنابراین :

$$\text{محیط} = 12d = 36 \Rightarrow d = 3 \Rightarrow \begin{array}{c} 9 \\ \triangle \\ 12 \end{array} \Rightarrow \text{مساحت} = \frac{9 \times 12}{2} = 54$$

نکته : مجموع n جمله ی نخست در دنباله ی حسابی طبق دستور $S_n = \frac{n}{2}(2a + (n-1)d)$ بدست می آید .

مثال : مجموع ۱۳ جمله ی نخست دنباله ی $20, -16, -12, \dots$ را محاسبه نمایید .

$$a = -20, d = 4 \Rightarrow S_{13} = \frac{13}{2}(2a + 12d) = \frac{13}{2}(-40 + 48) = \frac{13}{2} \times 8 = 52$$

پاسخ :

مثال : در یک دنباله ی حسابی جمله ی سوم ۱۱ و جمله ی ششم ۲۳ می باشد ، مجموع ده جمله ی نخست آن را بیابید .

$$\left. \begin{array}{l} t_3 = 11, t_6 = 23 \Rightarrow d = \frac{t_6 - t_3}{6 - 3} = \frac{23 - 11}{3} = 4 \\ t_3 = a + 2d \Rightarrow 11 = a + 8 \Rightarrow a = 3 \end{array} \right\} \Rightarrow S_{10} = \frac{10}{2}(2a + 9d) = 5(6 + 36) = 210$$

پاسخ :

۱- در یک دنباله ی حسابی جمله ی اول ۶۳ و قدر نسبت ۴- است . این دنباله دارای چند جمله ی مثبت است ؟

۲- در یک دنباله ی حسابی جمله ی سوم ۶- و جمله ی نهم دو برابر جمله ی هفتم آن است . این دنباله را یافته و مجموع ۱۰ جمله ی نخست آن را بنویسید .

۳- بین دو عدد ۲۰ و ۲ ، پنج عدد چنان بنویسید که این اعداد با هم تشکیل دنباله ی حسابی نزولی دهند .

۴- اندازه های اضلاع یک مثلث قائم الزاویه به مساحت ۲۴ ، به صورت دنباله ی حسابی اند . طول بزرگترین ضلع آن چقدر است ؟

۵- در یک دنباله ی حسابی $t_5 + t_8 = 21$ می باشد . مجموع دوازده جمله ی نخست آن را حساب کنید .

۶- در یک دنباله ی حسابی با جمله ی عمومی $t_n = 5 - 2n$ مجموع هفت جمله ی نخست را بیابید .

۷- اگر مجموع شش جمله ی اول دنباله ی حسابی ۳۰ و مجموع هشت جمله ی نخست آن ۷۲ باشد . جمله ی عمومی آن چیست ؟

۸- در دنباله ی حسابی $10, \dots, 6$ و 2 حداقل چند جمله را جمع کنیم تا حاصل از ۲۰۰ بیشتر شود ؟

۹- در یک دنباله ی حسابی $t_5 + t_8 + t_{17} = 300$ می باشد . جمله ی دهم آن چیست ؟

۱۰- در یک دنباله ی حسابی $t_{13} = 5$ و $t_{15}^2 - (t_{11})^2 = 120$ می باشد . جمله ی دهم این دنباله را بیابید .

۱۱- در یک دنباله ی حسابی $t_3 + t_4 + t_5 = 6$ می باشد ، میانگین هفت جمله ی نخست آن را بیابید .

۱۲- اعداد $5p - 1$ و $3p + 4$ و $2p + 3$ سه جمله ی متوالی یک دنباله ی حسابی هستند . قدر نسبت این دنباله را تعیین کنید .

۱۳- به جملات اول و دوم دنباله ی حسابی ۴ واحد افزوده و دنباله ی حسابی دیگری تشکیل می دهیم . اختلاف جملات n ام دو دنباله چقدر

است ؟

۱۴- در دو دنباله ی حسابی زیر ، چند جمله ی مشترک کمتر از ۵۰۰ وجود دارد ؟

$$3, 7, 11, 15, \dots \quad \text{و} \quad 1, 7, 13, 19, \dots$$

***** جواب نهایی ترین ها *****

۱- شانزده جمله ی مثبت دارد .

۲- دنباله $... -6, -9, -12$ بوده و $S_{15} = 15$ است .

۳- $5, 8, 11, 14, 17$

۴- ده

۵- $S_{12} = 126$

۶- $S_7 = -21$

۷- $t_n = 4n - 9$

۸- حداقل یازده جمله

۹- $t_{10} = 100$

۱۰- $t_{10} = -4$

۱۱- ۲

۱۲- ۷

۱۳- ۴

۱۴- ۴۲

